

sına alıp kuvvetle sıktı; sonra "Oku!" dedi. Ben yine, "Okuma bilmem" dedim. Beni tekrar kolları arasına aldı, kuvvetle sıktı ve "Oku!" diye tekrar etti. Ben yine "Okuma bilmem" dedim. Üçüncü defa kolları arasına alıp daha kuvvetlice sıktıktan sonra bıraktı ve şöyle dedi: 'Oku, yaratan rabbinin adıyla; insanı alaktan yaratan O'dur. Oku, rabbın nihayetsiz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğreten O'dur. İnsana bilmediğini öğreten O'dur.'" (Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy", 3; Müslim, "İmân", 252).

Sûrenin geri kalan on dört âyetinin çok daha sonra ve Ebû Cehil hakkında nâzil olduğu rivayet edilir.

Alak sûresi, vahiy bilgisinin insanı olgunlaştırmadaki önemini belirtmektedir. Buna göre yaratana tanımak, ilmin dinin de temelini teşkil eder. İlk vahyin "oku" emriyle başlaması ve bu emrin beş kısa âyet içinde iki defa tekrar edilmesi, okumanın insan hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Birinci emrin yaratana, ikinci emrin ise kalem karinesiyle yaratılanları tanıma-ya işaret olduğu da söylenmiştir. Kur'an, insanın öteki canlılar arasındaki yerini belirlerken onun "mazhar-ı esmâ" (el-Bakara 2/31) kılındığını ve bu öğrenme özelliği ile onlardan ayrıldığını ifade eder. Bilgisiz olan ve biraz da zenginliğine güvenip şımaran kimsenin kolayca emir ve kuralları çiğnediği, bu sûrenin daha sonraki âyetlerinde bildirilir. İnsanın gerçek kurtuluşu ise Allah'a yakınlaşma çabasına bağlıdır. Bu da onun çevresine zarar veren kötü ve çirkin huylardan arınıp Allah'ın emirlerine itaat etmesiyle ve bu itaatin en belirgin ifadesi olan secde ile mümkündür. Sûrenin son âyeti buna işaret etmek üzere secde emrini ihtiva etmektedir; nitekim bu son âyette tilâvet secdesi vardır. Sûre, insanı hem başlangıç, hem sonuç bakımından bütün olarak ele almaktadır. İnsan olarak ya-

ratılmak bilmeyi, tanımayı, tanımak ise yaratana secde etmeyi gerektirir. Sûre bütünüyle, "Ben cinleri ve insanları yalnızca bana kulluk etsinler diye yaratım" (ez-Zâriyât 51/56) âyetinin açıklaması gibidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy", 3; Müslim, "İmân", 252; Taberî, *Tefsîr*, XXX, 161-166; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, XXXI, 13-26; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 235-237; Süyûtî, *el-İlkân*, I, 31-33; Elmallı, *Hak Dini*, VIII, 5942-5963; Maurice Bucaille, *Teurat, İnciller, Kur'an-ı Kerim ve Bilim* (trc. Suat Yıldırım), İzmir 1981, s. 295; G. T. M. Prinsloo, "The Composition and Interpretation of Sura 96", *Journal for Islamic Studies*, VII/9, South Africa 1987, s. 48-66.

EMİN IŞIK

ALÂKA

(اللاקה)

Tasavvuf ve Arap edebiyatında farklı anlamlarda kullanılan bir terim.

□ TASAVVUF. "İlgi; bir şeye gönül verme, bağlanma ve düşmanlık" gibi mânalara gelen alâka (çoğulu alâik) kelimesi, tasavvufta "koparılması öngörülen dünya bağı, insanları maddeye ve nefsin arzularına yönelten sebepler" anlamında kullanılmıştır. Bu bağlar teker teker kesilmedikçe veya tamamen koparılıp atılmadıkça (kat'ı alâik) tam mânasıyla Allah'a yönelmek ve vuslata ermek mümkün değildir. Serrâc, alâkayı "kulu bağlayan ve onu meşgul ederek Allah'tan koparan bağlar" diye tarif etmiştir. Vesâit denilen sebepler insanı Allah'a yaklaştırdığı halde alâik insanı O'ndan uzaklaştırır. "Dünya alâkaları" adı verilen bağlar makam ve mevki hırsı, mal sevgisi, şehvet ve şöhrat gibi bencil duygu ve isteklerdir. Ayrıca eş, evlât, hısım ve soy gibi bağlara "nesebî alâkalar" denir. "Eşlerinizden ve çocuklarınız-

dan size düşman olanlar vardır; onlardan sakının... Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için fitnedir" (et-Tegâbün 64/14-15) meâlindeki âyetlerde nesebe dayanan bu türlü alâkaların tehlikesine dikkat çekilmiştir. Bu durumu göz önüne alan birçok süfi nesebî alâkaların tehlikesinden korunmak için bekâr yaşamayı tercih etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma*, s. 438; Sülemî, *Ṭabaḳât*, s. 436; *Kuşeyrî Risâlesi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1981, s. 358, 453, 465, 476, 593, 601; Baklî, *Şerh-i Şaḫiyyât*, s. 616; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Fevâ'id*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), s. 154.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

□ ARAP EDEBİYATI. Arap edebiyatında alâka, bir kelimeyi gerçek anlamından başka bir anlamda (mecaz) kullanırken dayanılan sebebe denir (bk. MECAZ).

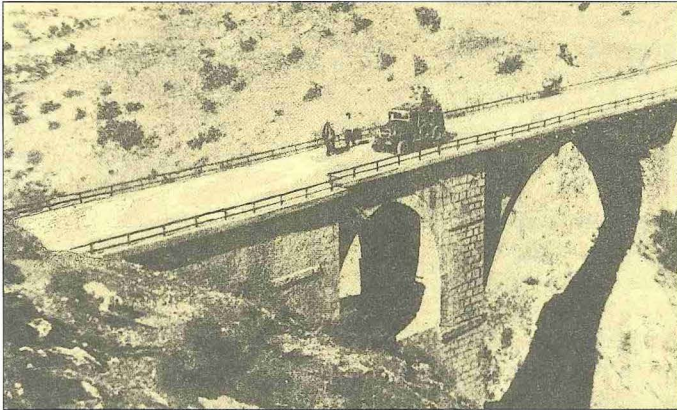
ALAKÖPRÜ

Ermenek-Anamur yolunda, Göksu üzerinde

Karamanoğulları devrine ait bir köprü.

Köprü'nün inşasından sonra yakınında kurulan köy sebebiyle Görmel Köprüsü adıyla da anılan yapının müzeyyen bir çerçeve içindeki Arapça kitabesi her ne kadar 706 (1306-1307) tarihli olarak kabul edilirse de 780 yılına (1378-79) kadar çıkan değişik tarihler ileri sürenler de olmuştur. Kitâbede yaptırının adı Karamanoğlu Mahmud Bey'in oğlu Alâeddin Halil Bey olarak gösterildiğine göre, bu köprü Alâeddin Halil Bey'in on yedi yıl süren beyliği döneminde yapılmış olmalıdır. Karamanoğlu Mahmud Bey'in 707'de (1307-1308) ölümünden sonra oğulları Halil Bey ile İbrâhim Bey birlikte hüküm sürmüşler ve 733'ten (1332-33) sonra da Halil Bey bir süre tek başına beyliğin sahibi olmuştur. İkinci küçük bir kitâbede ise mimarın adının Yûsuf oğlu Süleyman olduğu kayıtlıdır.

Toroslar'ın dar ve iki yakası yüksek bir boğazında, iki kaya kitleleri arasına inşa edilen köprü 21 m. uzunluğunda ve 6 m. genişliğindedir. Muntazam işlenmiş kesme taşlardan yapılan Alaköprü'nün kayalar üstündeki küçük bir gözünden başka, akarsu üstünde gayet geniş ve muhteşem tek bir gözü vardır. Türk köprü mimarisinin çok başarılı örneklerinden olan bu değerli eserin ne yazık ki 1960'lı yıllarda bütün estetiğini bozacak biçimde üstü düzlenmiş, iki ucu 40 m. kadar uzatılmış ve tabanı da genişletilmek suretiyle modern bir hale sokulmuştur.

Alaköprü -
Ermenek /
Karaman